

**KETI
KOTI**

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Janice Deul

KETI KOTI

Waarom we de afschaffing
van de slavernij moeten
herdenken en vieren

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 6279 8

© 2023 Janice Deul

Omslagontwerp en -illustratie Serana Angelista

Foto auteur © Marie-Louise Hodge

Zetwerk Elgraphic

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Inhoud

Inleiding 7

- 1 Historie en helden 17
- 2 Oude en nieuwe tradities 45
- 3 Herdenken, vieren, erkennen 75
- 4 Kleding met een verhaal 95
- 5 Keti Koti nieuwe stijl 121
- 6 Inclusief vieren 137

Nawoord 163

Voor wie meer wil weten 165

Gebruikte woorden 175

Belangrijke data 181

Geraadpleegde bronnen 183

Illustratieverantwoording 187

Inleiding

‘Dag der Vrijheden’, ‘Emancipatiedag’, ‘Dia di Abolishon’ (Dag van de afschaffing). Dit zijn drie synoniemen voor ‘Keti Koti’ (spreek uit: kittie kottie, ‘verbroken ketenen’ in het Sranantongo).

De afschaffing van de slavernij in Suriname en op de voormalige Nederlandse Antillen wordt elk jaar op 1 juli herdacht. Er is een tijd geweest dat die datum geen speciale betekenis voor mij had. Nu is het echter een dag waarop ik mijn voorouders eer, stilsta bij het verleden en vier dat ik er ben en kan zijn.

Over een belangwekkend onderwerp als Keti Koti zijn vast al meerdere titels verschenen, dacht ik altijd. Dat bleek niet zo te zijn. Nog niet eerder is er een boek over geschreven. Een wrange en bevreemdende constatering. Ook in het licht van de recente ontwikkelingen: de excuses voor de slavernij die Rutte op 19 december 2022 maakte en het feit dat er in 2023 breed wordt stilgestaan bij de afschaffing honderdvijftig jaar geleden. Prachtig natuurlijk en de hoogste tijd. Ik hoop dat die belangstelling beklijft.

De aandacht voor ons slavernijverleden is in de afgelopen jaren sterk gegroeid. Er worden steeds meer exposities aan gewijd, onderzoeken naar gedaan en boeken over geschreven. Ook lijken de plannen voor een slavernijmuseum als ‘museum van hoop’ langzaam

vorm te krijgen. Het is goed dat deze thematiek op de publieke en politieke agenda staat, want het is onderdeel van onze gezamenlijke geschiedenis. Gek genoeg wordt er op de meeste scholen amper les over gegeven. En als het al gebeurt, is dat doorgaans te danken aan de inzet van individuele docenten.

De algemene kennis van Keti Koti schiet vaak tekort. Er leven heel veel vragen over dit onderwerp. Wat is bijvoorbeeld de betekenis van het jaartal 1873? Wat schuilt er achter rituelen die tijdens herdenkingen worden uitgevoerd? Welke namen moeten genoemd blijven worden? Hoe wordt vandaag de dag stilgestaan bij de gebeurtenissen in het verleden, hoe gebeurde dat destijds en op welke manier kijkt de jongste generatie daarnaar? En dan die roep om herstelbetalingen. Hoe billijk is dat nu precies?

Om het gat in onze collectieve Keti Koti-kennis enigszins te dichten, besloot ik er zelf een boek over te schrijven. Op zoek naar antwoorden bezocht ik tentoonstellingen, dook ik in uiteenlopende bronnen en (online) archieven. Maar ik ben vooral in gesprek gegaan met historici, bewaarders van de Afro-Surinaamse cultuur en anderen die bijdragen aan de bewustwording rond de 1 juliviering. In het bijzonder wintipriesteres Marian Markelo, bij wie ik tweemaal op audiëntie mocht komen. Althans, zo voelde dat voor mij.

De feiten en visies die ik verzamelde mixte ik met mijn eigen observaties, overdenkingen en: vragen. Want ook die laatste had ik zelf in overvloed.

Tijdens presentaties en gastlezingen, maar ook via de traditionele en sociale media spreek ik me veelvuldig uit over de desastreuze gevolgen van het koloniale systeem. En toch leefde Keti Koti lange tijd niet echt voor mij. Misschien kwam dat ook doordat er heel wat leemtes in mijn eigen kennis waren. Reden te meer om me te verdiepen in de ins & outs van 1 juli.

Met broer Pim bij het slavernijmonument na afloop van de herdenking in 2018.

De slavernijafschaffing is een gebeurtenis van historisch belang, die op verschillende manieren wordt herdacht of gevierd en waaraan we steeds weer een nieuwe invulling kunnen geven. Wat mij betreft, is dat prima. Wenselijk zelfs. We leven immers in een nieuwe tijd en dat vraagt om nieuwe helden en tradities. Maar tegelijkertijd is het belangrijk dat we oude pijn erkennen en inzetten op een nieuw gevoel van gemeenschappelijkheid.

'Zoo lang geleden'

Elk jaar komt-ie wel een keer in de media voorbij: de foto van mijn broer Pim Deul, jurist en mijn vaste Ketu Koti-metgezel, en mij bij het Nationaal Monument Slavernijverleden in Amsterdam. Hij, met zonnebril en een geïmproviseerde *turban*, in een limekleurige

dashiki, het bekende Afrikaanse kledingstuk, met rode en groene accenten; ik in een goudgele creatie, compleet met miniparasolletje, en Surinaamse vlag over mijn schouder en op mijn hoofd. De foto is in 2018 gemaakt en via de beeldbank van een persbureau bij tal van kranten en websitesredacties terechtgekomen. Steeds als mijn broer en ik weer ergens in de media werden gespot voelde ik me vereerd, maar tegelijkertijd was het ook een tikje bizar. Anders dan hij, wilde ik aanvankelijk immers niets van Keti Koti weten, want dat was ‘zoooo lang geleden’. Ik hoor het mezelf nog zeggen.

Het zal in 2006 geweest zijn dat ik door een lokale televisiezender werd uitgenodigd voor een gesprek over het trans-Atlantische slavernijverleden. Dit uiteraard volgens een format dat populair is bij talkshowredacties: twee gasten die een tegengestelde mening verkondigen, waardoor er hopelijk het nodige ‘vuurwerk’ zal ontstaan. Dat laatste bleef in dit geval uit. Ik was ook niet zozeer ‘tegen’ Keti Koti; ik begreep simpelweg niet hoe het feit dat je voorouders tot slaaf waren gemaakt deel kon uitmaken van je alledaagse realiteit. Mijn gesprekspartner, cultureel antropoloog Francio Guadeloupe, gaf aan hoe essentieel het was om stil te staan bij het slavernijverleden en de gevolgen daarvan, toen en nu. Het kwartje viel toen niet bij mij. Toch werd het uiteindelijk een mooie, respectvolle gedachteswisseling, zonder discussie, maar met ruimte voor nuance.

Bijna twintig jaar later kom ik dr. Francio Guadeloupe nog geregeld tegen. Meestal via de socials, maar zo nu en dan ook in het echt. Het is altijd fijn om hem te zien, ook al voelde ik mezelf lange tijd opgelaten. Onterecht uiteraard, want Guadeloupe heeft me nooit veroordeeld en ik mezelf uiteindelijk ook niet. Ik schaam me geenszins voor de vrouw die ik toen was, ook al is mijn visie nu compleet veranderd. Voortschrijdend inzicht heet dat.

Destijds werkte ik als eindredacteur bij een uitgeverij van glossy

magazines – een baan die ik jarenlang als mijn droomjob heb beschouwd. De redactie hield kantoor in de Amsterdamse P.C. Hoofstraat, te midden van de designerboetieks waar ik in de lunchpauze en na werktijd een groot deel van mijn zuurverdiende euro's heen bracht. Een flitsende baan, in *the limelight* van de *rich and famous*. Ik voelde me daar helemaal thuis en was vooral druk met mijn eigen bestaan. In maatschappelijke discussies over uitsluiting en ongelijkwaardigheid mengde ik me niet. Ook praten over de slavernij en het koloniale verleden vond ik zinloos. Waarom daarin blijven hangen? Was het niet beter om de blik op de toekomst gericht te houden? 'Je kunt worden wat je wilt,' had mijn vader, econoom en automatiseringsadviseur bij een internationaal informatietechnologiebedrijf, ons keer op keer gezegd. Ik geloofde daarin. Was ervan overtuigd dat iedereen door hard werken en studeren zijn/haar/hun droombaan zou kunnen krijgen. Dat was mij tenslotte ook gelukt?

Het is een argumentatiewijze die je nog vaak hoort bij mensen die een privilege hebben op grond van opleiding, sociale afkomst, uiterlijk en – vooral! – huidskleur. Ik vond het heerlijk om op te groeien met het idee dat de wereld aan mijn voeten lag. Dat dat voor sommigen net iets meer geldt dan voor anderen werd me pas jaren later echt duidelijk.

Ontstellend dichtbij

In de zomer van 2013 nodigde de Surinaams-Nederlandse couturier Marga Weimans me uit om haar show tijdens de Amsterdamse modeweek bij te wonen. Het was ronduit spectaculair en sindsdien heb ik haar en haar creaties in mijn hart gesloten, maar er is een andere reden waarom deze happening voor mij *life changing* is geweest. Na

afloop ontmoette ik een jong model dat haar verlangen met mij deelde: fotoshoots doen, op de cover van een magazine staan, shows lopen voor mooie merken. Net als veel andere jonge vrouwen droomde zij daarvan. Het viel haar echter zwaar haar ambities waar te maken, want als zij zich meldde bij een modellenbureau kreeg zij steevast te horen: 'Je bent beeldig, fantastisch en geweldig, maar we hebben al iemand *zoals jij*.' En daar werd dan een Zwarte vrouw mee bedoeld.

Kippenvel kreeg ik toen ze die woorden uitsprak. Ik was geschokt door het onverbloemde racisme waarmee ze moest dealen, maar ook aangeslagen door de vanzelfsprekendheid waarmee ze dat deed. Zij was, op haar beurt, verbaasd door mijn verbazing. Ze dacht ongetwijfeld dat ik al die jaren onder een steen had geleefd.

Het contact met deze jonge vrouw was een belangrijke stap in mijn bewustwordingsproces. Het zaadje van activisme is door deze ontmoeting geplant.

Plots vielen me de schellen van de ogen. Echte kampioenen winnen de race, dat had ik altijd geloofd. Maar dan moet je wel de kans krijgen om aan de start te verschijnen. Wat als die mogelijkheid je bij voorbaat wordt ontzegd? Wanneer je niet de gelegenheid hebt om je talent te ontplooien of te benutten? Wanneer je niet voor vol wordt aangezien of als 'verdacht' wordt aangemerkt? Enkel vanwege het feit dat je huid Zwart is en je haar krult?

Anti-Zwart racisme en witte superioriteitsgevoelens, die we overal in de maatschappij zien, zijn natuurlijk niet in een vacuüm ontstaan. Ze zijn geworteld in het koloniale verleden, dat gekenschetst wordt door uitbuiting en uitsluiting, onderdrukking en slavernij. Het erkennen hiervan is een eerste stap op weg naar het proces van heling waar we als land en maatschappij zoveel behoefte aan hebben. Ook witte mensen moeten dealen met gevoelens van schuld en verant-

woordelijkheid. Daartoe is kennis onontbeerlijk. Kennis van de historie, maar ook van het onrecht en de gevoeligheden die ook nu nog aan oude systemen verbonden zijn. Het slavernijverleden is geen voetnoot of 'zwarte bladzijde' in de geschiedenis van ons land. Eerder een hoofdstuk, of zelfs een compleet boek.

De grootouders van mijn grootouders zijn nog in slavernij geboren. En hoewel zij reeds lang zijn overleden, zijn de voormoeders en -vaders overal, net als hun verhalen. Ik zie ze in het centrum van menige stad vol historische panden die met bloedgeld bekostigd zijn. Ik proef ze in de gerechten van mijn moeder. En ik herken ze in de gezichten van dierbaren en van ieder ander die op mij lijkt. Het verleden is niet ver weg, maar juist ontstellend dichtbij.

Vele verhalen

Over de koloniale geschiedenis van Nederland zijn heel veel verhalen te vertellen. Verhalen die deels met elkaar zijn verweven, en op tal van manieren doorwerken in het heden. Dit boek zoomt evenwel in op Keti Koti, een dag die met name leeft binnen de Afro-Surinaamse diaspora, waar de tradities die we kennen ook zijn gevormd. Thema's als inclusie en representatie, die steeds terugkeren in het maatschappelijke debat over uitsluiting en racisme, spelen ook rond de 1 juliherdenking. In zes hoofdstukken ga ik in op evenzoveel zaken. In het eerste, 'Historie en helden', schets ik een geschiedkundig kader aan de hand van een gesprek dat ik voerde met historicus Karwan Fatah-Black. Ook besteed ik aandacht aan vrijheidsstrijders als Tula en Marronhelden Baron, Boni en Jolicoeur en geef ik antwoord op de vraag wat de rol van vrouwen was in het verzet tegen de slavernij. In hoofdstuk 2 bespreek ik de tradities die in Nederland

aan Keti Koti verbonden zijn. De bekendste is natuurlijk de nationale herdenking – die start met een winticeremonie door Marian Markelo – voorafgegaan door de *Bigi Spikri*, maar de *Kabra Neti* (Nacht van de voorouders) en uiteenlopende nieuwere tradities komen ook voorbij. Voorbeeld van die laatste is de Keti Koti Dialoog Tafel, sinds de excuses van Rutte populairder dan ooit. In het derde hoofdstuk ga ik in op de aspecten herdenken en vieren, zaken die beide aan Keti Koti verbonden zijn. Hoe zorg je ervoor dat dat in balans blijft? Bij lokale evenementen wordt steeds vaker herdacht op 30 juni en gevierd op 1 juli. Net zoals bij 4 en 5 mei. Zou dit ook het concept voor de nationale herdenking moeten zijn? Het vierde hoofdstuk gaat over de traditionele Afro-Surinaamse kledij die tijdens Keti Koti wordt gedragen: de *koto* (spreek uit: kotto). Een kledingstuk waaraan volgens de een altijd de connotatie van slavernij kleeft, terwijl de ander zegt: die koto is een extensie van mij. Voor dit hoofdstuk stak ik mijn licht op bij deskundige Jane Steward en stylist Andy Arduin, die graag de traditionele koto willen behouden. Modevormgever Cheyenne Nelson is een andere mening toegedaan: in haar optiek kunnen er diverse koto-interpretaties naast elkaar bestaan. In hoofdstuk 5 ga ik in gesprek met een aantal leerlingen van een scholengemeenschap in Amsterdam. In hoeverre voelen zij zich betrokken bij 1 juli? Ik ben benieuwd naar de kijk van jongeren op Keti Koti. Zij zijn immers de volgende generatie die de geschiedenis moet doorgeven en die ervoor kan zorgen dat de fouten uit het verleden niet worden herhaald. Ik eindig met een pleidooi over het belang van monumenten en mijn persoonlijke visie op hoe Keti Koti eruit zou moeten zien. Inclusief, uiteraard, want iedereen is welkom, maar niet tot elke prijs.

Ik hoop met dit boek een bijdrage te leveren aan het vergroten van de kennis van Keti Koti en van de algehele bewustwording rond